
РЕЦЕНЗІЇ

**ВАСИЛЬ БОТУШАНСЬКИЙ.
НАРИСИ З ІСТОРІЇ ПРАВОСЛАВНОЇ
ЦЕРКВИ БУКОВИНИ
(КІНЕЦЬ XVIII – ПОЧАТОК XX ст.) –
ЧЕРНІВЦІ: ТЕХНОДРУК, 2012. – 166 с.**

Серед багатьох напрямків буковинознавчих досліджень істориків Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича в останні роки помітно вирізняється релігієзнавчий аспект. Досить згадати дві солідні монографії професора М. К. Чучка, які були опубліковані в 2008 та 2011 рр. У цьому році означений дослідницький напрямок поповнився працею професора Василя Мефодійовича Ботушанського “Нариси з історії Православної Церкви Буковини (кінець XVIII – початок XX ст.)”.

Слід зазначити, що В. М. Ботушанський тривалий час працює над питаннями соціально-економічного, громадсько-політичного, національно-культурного життя Буковини у кінці XVIII – на початку XX ст. і дослідженнями церковного життя спеціально не займався. Однак опрацювання широкого кола автентичних джерел та ознайомлення з науковим доробком вчених, які займаються проблемами церковних інституцій, спонукали його вдатись до розкриття різних аспектів історії Православної Церкви на такій невеликій території, як Буковина. Пропонована книга – це нариси, які присвячені окремим сторонам життя і діяльності буковинського православного кліру в часи перебування краю під владою Австрії.

У перших двох картинах характеризується матеріальна основа діяльності Церкви. Зокрема, автор в першому малюнку досить ґрунтовно дослідив виникнення і господарське функціонування Православного релігійного фонду Буковини, створеного 1786 р. за указом імператора-реформатора Йосифа II під час кампанії секуляризації в Австрії церковно-монастирських земель (всього було ліквідовано в імперії понад 400 монастирів, у т.ч. 28 на Буковині). Як для порівняно невеликої провінції Буковини площі фонду були досить значні – 352 тис. га лісів і сільгоспугідь, або 33,7%, а після реформи 1848 р. і сервітутних процесів 60-70-х рр. XIX ст. – 268,5 тис. га (25,7%) при загальній тодішній площі Буковини 1 млн. 44 тис. га

Автор показав, що основною формою господарювання дирекції фонду була здача в оренду за певну плату великих площ лісу (переважно в південних повітах) і значно менших площ ріллі (в основному в північних повітах), причому здебільшого нехристиянам. Великі орендарі здавали сільгоспугіддя малоземельним селянам (православним вірним) в суборенду за орендну плату, в кілька разів вищу, ніж платили самі.

У володінні фонду були також промислові підприємства, залізниці, різні будівельні споруди. Дирекція фонду з дозволу уряду займалася кредитно-інвестиційною діяльністю, від чого на рахунки фонду поступали значні прибутки. Кошти фонду витрачалися на утримання духовенства, духовну освіту, підтримку світської освіти, на благодійні цілі, на будівництво культових споруд (зокрема резиденції Буковинських митрополитів).

Однак через те, що діяльність фонду була під цілковитим контролем австрійського уряду, це обмежувало можливості крайової влади використовувати його кошти для потреб краю і водночас давало таку можливість уряду направляти ці кошти для потреб загальнодержавних, зокрема для ведення воєн. Приміром, величезні грошові кошти, що зберігалися у банках Відня, уряд повністю і безповоротно використав на ведення Першої світової війни.

У другому малюнку автор, висвітлив такий вкрай важливий для Церкви аспект, як будівництво православних храмів у північних повітах краю. Зазначено, у якому селі збудовано ту чи іншу церкву, коли, з якого матеріалу, на чий кошти, на честь кого, підраховано їх кількість по періодах і за весь т.зв. “австрійський” період. Автор звертає увагу на те, що хоч Релігійний фонд мав своїм обов’язком будувати православні храми, але у селах він до цієї справи долучався рідко, церкви будувалися переважно за кошти церковних громад і покровителів з числа поміщиків.

У наступному малюнку автор, висвітливши причини і масштаби такого тогочасного соціального зла, як пияцтво серед селянства, охарактеризував заходи окремих православних священиків проти цього негативного явища: створення братств тверезості, проповіді священиків у церквах про шкідливі наслідки пияцтва, а також про переваги тверезого способу життя; організація урочистих клятв пияків у церквах з обіцянкою не вживати спиртних напоїв; влаштування своєрідних “похоронів” пляшок з горілкою в центрі села і встановлення там “хрестів тверезості”; агітація за проведення безалкогольних обрядів; домагання від місцевих властей закриття корчем у вихідні і святкові дні та ін. Хоч цими заходами пияцтво не було подолано, але така антиалкогольна діяльність деяких священиків, зокрема в українських громадах, мала й деякі позитивні наслідки.

У малюнку “Ставлення Церкви до еміграції” автор стверджує, що Православна Церква Буковини не стояла осторонь такого значного суспільного явища в краї, як заробітчанська трудова сезонна еміграція буковинського населення до європейських країн і килькарічна чи переселенська еміграція до країн Американського континенту. Щодо трудової

еміграції буковинців у пошуках кращої долі, то позиція Церкви, зазначає В. Ботушанський, цілком обумовлювалася ставленням до цього явища австрійської влади, бо та вважала, що втікала дешева робоча сила, скорочувалося число вояків у війську, зменшувалося надходження коштів у бюджет від податків, емігранти посилювали конкурентоспроможність інших країн та ін. Тож у боротьбі проти сезонної еміграції, особливо до Російської імперії і Румунії, місцеві власті на вимогу центральної влади використовували різні адміністративні, силові заходи із залученням жандармерії і війська. Оскільки тоді Церква не була відділена від держави, то завжди на прохання (фактично розпорядження) центральних і крайових властей священники у церковних проповідях мусили також вести антиеміграційну пропаганду.

Вельми цікавим є останній нарис про проблеми міжнаціональної толерантності в середовищі буковинського православного духовенства та його стосунки з релігійними громадами парафіян. Відзначивши добросовісну пастирську і просвітницьку діяльність окремих священників, автор на ряді конкретних прикладів зауважив також факт нестачі загальної культури у деякої частини буковинського православного кліру.

Та найбільшою тодішньою проблемою на церковному полі автор вважає досить часті прояви міжнаціональної нетолерантності з боку місцевого румунського духовенства як щодо українських священників, так і стосовно українських православних громад, куди їх спеціально направляла прорумунська Буковинська православна консисторія (особливо за митрополита Сильвестра). Підкреслюється,

що місцева верхівка румунського православного духовенства разом з румунськими крайовими політичними колами прагнули використати Церкву як знаряддя румунізації православних українців краю, поширювали хибну “теорію” про те, що Буковина є нібито виключно лише “румунською землею”, а українці тутешні – це чужинці.

Українське духовенство краю разом з українськими просвітними діячами відкидали такі антинаукові твердження і заради реального вирішення цієї проблеми впродовж 30 років пропонували розділити правління Буковинської Православної Церкви (дієцезію) на дві рівноправні частини: українську і румунську. Однак до Першої світової війни цього не вдалося здійснити.

Завершуючи свої нариси автор зазначає, що він не ставив перед собою глобальних завдань, а обмежився стислим показом лише тих сторін функціонування Буковинської Православної Церкви 100-200-річної давності, про які має об’єктивне уявлення. На основі відповідних узагальнень у рецензованій книзі зроблено переконливі наукові висновки, які стануть певним внеском в історіографію історії Православної Церкви Буковини. “Історія – це вчителька життя. Але вона вчить тільки того, хто хоче вчитися” – твердить В. Ботушанський, тому його книга, безперечно, може становити інтерес для істориків-науковців і викладачів, учителів, для студентів, релігієзнавців, краєзнавців, усіх, хто цікавиться історією буковинського краю.

**Фадей Яценюк
(Чернівці)**